

בנימין צביאלי (תל-אביב) / על החרות

(שיחה)

קווים כלליים לשיחה מסכמת עם תלמידים בכיתות ביה"ס
התיכון (גיל 14-15) לאחר שלמדו על ענייני חג הפסח לכל גילוייה.

מורה: לאחר שלמדנו על יציאת מצרים לפרטיה, על חג הפסח, דיניו ומנהגיו ואת
ההגדה של פסח, נוכל היום לשוחח מעט על הנושא העיקרי של החג והוא:
תלמיד: זמן חרותנו.

מ.: נכון. זמן חרותנו הגדרה קצרה זאת מזכירה לנו את ההגדרות למהותם
של שני הרגלים האחרים...

ת.: זמן מתן תורתנו לשבועות, וזמן שמחתנו לסוכות.

מ.: נחשוב נא רגע, האם יש הבדל בטיב שלוש ההגדרות האלה? זמן חרותנו,
זמן מתן תורתנו וזמן שמחתנו?

ת.:

מ.: אבאר את שאלתי, כשאנו אומרים, למשל, "זמן שמחתנו", האם הכוונה
לזמן שמחתנו בהיסטוריה, שאי פעם היה לנו זמן של שמחה, או
שהכוונה לשמחת החזרת ומתעוררת מדי שנה בשנה, בחג הסוכות, גם
אצלנו?

ת.: הכוונה לשמחה שלנו גם עתה, בזמן הזה.

מ.: מה השמחה?

ת.: האכר אוסף את תבואתו ואת פירותיו אל הגורן והוא שמח.

מ.: נכון, ו"זמן חרותנו" ו"זמן מתן תורתנו"?

ת.: כוונתם למאורעות היסטוריים שהיו; יציאת מצרים ומתן תורה.

מ.: הוא אשר רציני לשמוע מפיכם. לכאורה יש הבדל רב בהגדרת מהות
החגים; ומהו ההבדל?

ת.: "זמן שמחתנו" — גם עתה, זמן חרותנו וזמן מתן תורתנו — מה שהיה.

מ.: אבל באמת אין הבחנה כזאת קיימת. כי גם באומרגו זמן חרותנו וזמן
מתן תורתנו אין אנו מתכוונים לציון מאורעות היסטוריים בלבד, אלא
לציון מצב שאנו נמצאים בו, או צריכים להימצא בו, גם כיום.

ת.: אני יכול להבין את זה ביחס לדור שלנו שזכה לחרות, אבל איך נסביר
את זמן חרותנו ביחס לדורות קודמים שישבו בגולה?

ת.: וגם איך אפשר להסביר זמן מתן תורתנו כמצב שאנו נמצאים בו, או
צריכים להימצא בו? הרי התורה ניתנה פעם אחת בלבד!

מ.: זהו באמת נושא שיחתנו העיקרי הפעם. איך נסביר את חרותנו וזמן מתן
תורתנו כמצב של הדורות שלנו, של כל דור ודור בכל שנה ושנה?

ונתחיל דוקא בדבר השני, מה אומר רש"י בשם ה"ל על הפסוק "היום
הזה נהיית לעם" (דברים כו, ט)?

ת.: בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בכרית.

מ.: מה כוונת הדברים?

ת.: שבכל יום ויום ידמה לאדם כאילו היום ניתנה תורה הוא חייב לקבלת.

מ.: בדרך זו אפשר להסביר את ההגדרה זמן מתן תורתנו, כאילו אנחנו מקבלים את התורה ולא רק אבותינו בהר סיני קיבלוה.

ת.: וגם למדנו באגדה שנשמות כל ישראל היו במעמד הר סיני, ולכן אין

אנו יכולים לטעון שלא אנחנו קיבלנו את התורה ואין אנו חייבים לקיימה.

מ.: נכון, לזה באמת מכוונים דברי חז"ל "כאילו היום באת עמו בכרית", לא

רק אבותינו, כי גם אנחנו קיבלנו את התורה, וכיצד נסביר את הדבר

ב"זמן חרותנו"?

ת.: גם כאן נוכל לומר שבכל שנה ושנה עלינו להרגיש את הרגשת החרות

כמו אבותינו שיצאו ממצרים.

מ.: כן, כן, והרי יש לנו מאמר מפורש על זה בהגדה של פסח.

ת.: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים".

מ.: לזה התכוונתי. חג הפסח איננו רק יום זכרון ליציאה מעבודת לחרות,

כי גם זמן חרות, זמן הרגשת חרותנו אנו, ועכשיו אשאל אני את

השאלה שאחד מכם שאל קודם: אפשר להבין הרגשת חרות בפסח

עתה, לאחר קום מדינת ישראל, ובמדינת ישראל, אך כיצד הבינו והרגישו

את הדבר כל אותם הדורות שהיו לפנינו, ששכנו בגלות, וכיצד מרגישים

עתה את זמן חרותנו כל אלה שאינם יושבים במדינת ישראל?

ת.: ?

מ.: מה פירוש המלה חרות?

ת.: חופש, דרור.

מ.: מלים אלה אינן מוסיפות כלום להבנת המושג.

ת.: שאדם עושה מה שהוא רוצה ואין איש אחר מחוזה לו דעה.

מ.: דברים אלה יש בהם הסבר כלשהו, אך האם הם נכונים? האם חרות פירושה

הפקרות, שאיש הישר בעיניו יעשה?

ת.: שאדם אחד אינו נכנע לאדם שני, שהוא איננו העבד שלו.

מ.: כן, אנו מתקרבים להבנת המושג חרות, ופירושו שאין אדם אחד משועבד

לחברה, אבל אין פירושו של דבר שהוא יכול לעשות ככל העולה על רוחו,

זאת אינה הרוח כי אם הפקרות. אולי תזכירו לי מאמר חז"ל בקשר למלה

חרות. מאמר המתחיל ב"אל תקרא..."

ת.: "והמכתב מכתב אלקים הוא, חרות על הלוחות", אל תקרא חרות (ח' בקמץ)

אלא חרות (ח' בצירה), שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה

(אבות, פרק ו').

מ.: יפה מאד, דוקא אדם המשעבד עצמו ללימוד התורה ולקיום מצוותיה —

נקרא בן-חורין, ועוד ביטוי אופייני בתורה הקורא לבני ישראל המשחררים

בשם עבדים.

- ת.: כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם (ויקרא כה. נה) ולא עבדים לעבדים.
 מ.: אתם זוכרים גם מה עושים לאדם שאינו מקיים את כללו של פסוק זה.
 ת.: עבד עברי האומר „אהבתי את אדוני” — רוצעים את אוננו במרצע. און זו ששמעה וכו’.
- מ.: אם כן נתברר לנו במקצת המושג חרות, אבל רק קצת. ועדיין לא ענינו לשאלתנו הקודמת כיצד הבינו והרגישו את זמן חרותנו כל הדורות שישבו בעצמם בגלות?
 ת.: אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה והם עסקו בתורה גם בהיותם בגלות, הם היו בחרות רוחנית.
- מ.: אמרת דבר חשוב מאד שהוא, בעצם, הנקודה העיקרית והחשובה ביותר בשיחתנו. חרות אין פירושה חרות גופנית דוקא. יכול אדם להיות כבול באזיקים ובכל זאת חופשי הנהו, הוא נמצא בחרות. כיצד?
 ת.: כשברוחו הוא אינו נכנע לאלה שכבלו אותו.
- מ.: לא ניכנס עכשיו לבעיה הגדולה של היחסים בין גוף ונשמה, בין חומר ורוח, אבל פעמים רבות היתה לנו ההודמנות לראות כיצד הרוח מכניע את הגוף, כיצד אין הגוף יכול להפריע אף במשהו לחרותה ולשלימותה של הרוח.
- ת.: מביא דוגמאות מן הספרות, מן ההיסטוריה. (מרד התשמונאים, מרד בה כוכבא, כל פרשת קידוש השם, קיום מצוות במחנות ההשמדה).
 מ.: וגם בתפילה, בברכת גאולה של ערבית מודגש הדבר הזה.
 ת.: „ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם”.
- מ.: אם כן, למה אנו אומרים על בני ישראל שדוקא בצאתם מארץ מצרים יצאו לחרות? בחרות רוחנית יכלו להיות גם בתוך ארץ מצרים?
 ת.: התנאים שבמצרים מנעו מהם חרות רוחנית, הם נתחנכו על התרבות המצרית, למדנו שהיו עובדי עבודה זרה כמו המצרים, הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה.”
- מ.: אולי זכור לכם גם משהו על השבת?
 ת.: פרעה העביד אותם שבעה ימים בשבוע עד שבא משה ותיקן להם את השבת.
- מ.: אם כן יציאת בני ישראל ממצרים פירושה, יציאה לחרות גופנית שבעקבוֹ תיה תבוא חרות רוחנית. מי יביא עוד ראייה לכך?
 ת.: אני נזכר במה שלמדנו על הפסוק „וזה לך האות כי אנכי שלחתיך. כהר־ ציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה.” או שאלנו איזה אות הוא זה שעתיד להתקיים רק לאחר שיצאו ממצרים? ואמרנו שכוונת ה' היתה לתנאי; אתם תצאו ממצרים על מנת שתעבדון את האלקים על ההר הזה.
- מ.: נכון, יציאת מצרים כשלעצמה לא היה לה כל ערך כל עוד לא קיבלו ישראל את התורה. יציאת מצרים היתה רק הכשרת הקרקע, רק האמצעי.

ב. צביאלי

לקראת המטרה הסופית, מתן תורה. וזה מסביר הסבר נוסף את הפסוק שהזכרנו אותו כבר "היום הזה נהיית לעם". ואפשר להביא עוד ראיות לדברים אלה.

ת.: כשחטאו ישראל בעגל, אחרי מתן תורה, רצה ה' להשמידם, כי אז נתברר שיציאת מצרים לא מילאה את תפקידה.

מ.: סבורני, כי עתה גבין כבר כיצד יכול יהודי בגלות לחוג את זמן חרותנו.

ת.: אעפ"י שגופו נתון בגולה הרי על ידי אי-היותו משועבד לחוקי הגויים ולאורח חייהם הוא אדם חופשי.

מ.: רצוני לשאלכם שאלה קשה במקצת. אם אפשר לו לאדם להיות חופשי אפילו בכבלים, למה חלמנו ונלחמנו במשך כל הדורות על שיבת ציון, על עצמאות? וכי לא היינו בני חורין — במובן הרוחני, העוסקים בתורה — גם בגלות?

ת.: אבל החרות לא היתה שלימה. לא היו לנו תנאים לקיום כל המצוות. היינו בני חורין במחשבה אבל לא במעשה. ובארץ ישראל אנחנו בני חורין גמורים — בגוף וברוח.

מ.: דברייך נכונים ואני אוסיף על כך ששאפנו לעצמאות בארץ אבותינו לא רק כדי להיות בני חורין, כי אז יכולנו להתיישב גם בארץ אחרת שהיתה מביטחה לנו עצמאות, אלא גם משום שארץ ישראל יש בה קדושה עצמית ויישובה ובניינה הן מן המצוות החשובות ביותר. מסביר את הדבר באריכות ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי שלו ובעקבותיו הולך מרן הרב קוק וצ"ל אבל זהו שוב נושא בפני עצמו. אמר אחד מכם מקודם, שבגולה לא היו לנו תנאים לחרות שלימה ולקיום המצוות; ובארץ ישראל אנחנו בני חורין גמורים גם ברוח. האמנם נכון הדבר?

ת.: בוודאי, אנחנו חיים לפי רצוננו.

מ.: והרי אמרנו בראשית השיחה שלחרות, לפי מושגנו, יש מובן אחר?

ת.: באמת נדמה לי שהחרות הרוחנית שלנו איננה חרות כלל ואנו משועבדים עדיין לכל מיני מנהגים של הגויים ולהרגלים מן הגלות.

מ.: לזה התכוונתי. אל נחשוב שעם השגת העצמאות — החרות הגופנית — השגנו גם את החרות הרוחנית. חרות רוחנית קשה יותר להשיג מן החרות הגופנית, זהו תהליך ממושך מאד.

ת.: בדיוק כמו במצרים היו בני ישראל שקועים בעבודה זרה וקשה היה להם להיגמל ממנה, כך גם אנחנו נוהגים מנהגי גויים שמהם יצאנו; רבים מאתנו נטשו את חיי התורה, עדיין אנחנו עבדים בנפשנו.

מ.: יש לזה שם מיוחד.

ת.: עבדות בתוך חרות.

מ.: כן, כשם שבגולה הצטיינו, למרות העבדות החיצונית, במידה גדולה של חרות בתוך עבדות כך עתה להיפך — יש בנו, למרות החרות החיצונית, מידה רבה של עבדות בתוך חרות; אך האם אפשר לומר, כפי שאנשים

דעת-מכללת הרצוג

מתוך "מעיינות" ג. מאסף לעניני חינוך והוראה, עורך: חיים חמיאל, ירושלים תשל"ט

139

על החרות

מסויימים אומרים, שהחרות הזאת היא שגרמה לנו את העבדות?
ת.: חושבני, שלו חיינו חופשיים בארצנו כל הזמן ולא היינו יורדים לגלות
מעולם, בוודאי לא היתה העבדות הרוחנית דבקה בנו.

מ.: ואנחנו מאמינים, כי סגולת ארצנו, ארץ הקודש, היא שתשיב לנו בהדרגה
את חרותנו הרוחנית כמקודם, וחרות רוחנית אצלנו פירושה "חרות על
הלוחות" שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה ומקיים מצוותיה, ול-
סיום השיחה הזאת רצוני להביא לפניכם דוגמה נוספת לערך הגדול
שמייחסת תורתנו לחרות כמוכן הכללי והרחב של המושג הזה. מי שמעיין
בפרשת יציאת מצרים וקורא וחוזר וקורא את המלים "כי אני הכבדתי
את לב פרעה" "ויכבד את לב פרעה ולא שלח את העם" ישאל שאלה
חמורה מאד — — —

ת.: אם ה' הכביד את לב פרעה, מה היא אשמתו של פרעה שלא שלח את
בני ישראל ולמה הענישו ה' במכות.

מ.: את השאלה הזאת שואל הרמב"ם ב"שמונה פרקים" שלו, שהם המבוא
למסכת אבות בפירושו למשניות. ותשובתו של הרמב"ם היא בערך זאת:
ה' לא היה מכביד את לבו של פרעה על לא דבר, אך משום שפרעה חמס
את הגרים שהיו בארצו ונהג בהם מעשי עוול חמורים, לכן העניש אותו
ה' ששלל ממנו את הדרך לתשובה, כלומר את בחירתו החופשית להיטיב
או להרע, והכבדת הלב עצמה היא, איפוא, עונש על מעשיו הרעים של
פרעה, אנו רואים, איפוא, שתורתנו רואה את שלילת רצונו החופשי של
האדם, כלומר שלילת חרותו הרוחנית, כאחד העונשים החמורים ביותר.
והרי לנו לימוד נוסף, כללי ורחב ביותר, מפרשת יציאת מצרים: ערכה
הגדול של חרות רוחנית, ועתה נסכם את אשר אמרנו בשיחתנו היום.

ת.: חרות פירושה אי-תלות באדם אחר, אך אין פירושה הפקרות. יש להבחין
בין חרות גופנית לחרות רוחנית. תורתנו מלמדת אותנו בפרשת יציאת
מצרים על ערכה של החרות בכלל, לא תמיד העדר חרות גופנית צריך
לגרום בהכרח להעדרה של חרות רוחנית. יש אנשים המשועבדים בגופם
והם חופשים ברוחם, אבל בשביל חרות רוחנית שלימה דרושה גם חרות
גופנית שלימה. יש גם חרות גופנית שאין עמה חרות רוחנית וזהו מצבנו
עתה, ועלינו לשאוף לחרות רוחנית מליאה כפי שציינה לנו התורה.